

ՄԵՆԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարեկանը 6 ռուբլ:
Առանձին նամակները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի նամակները մէջ:

Օտարաբարկացիքը գինում են ուղղակի
Тифлис. Редакция «Менк»

Նամակները բաց է առաջ տեսնել 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տոն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լիզուով:

Յայտարարութիւնների համար գնորդում են
խրատակներ յոսիս 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԳԱՎՈՐԹԻՒՆ

Թիւրքաց շայաստանի հոգեւոր:—Ներքին ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, Նամակ խմբագրին:—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, Գերմանիա, Անգլիա, Նամակ Թիւրքիայից:—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ:—ՔԱՅԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:—ԲԱՆԱՍԻՐԱՎԱՆ, Գաւթի բէկ:

ԹԻՐԻԲԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՈՂԵՐԸ

Քանի մի ժամանակ է արդէն մենք լսում ենք, որ Թիւրքաց շայաստանի հոգեւոր, որոնք գտնվում են Թիւրքիայի կամ քիւրդի ձեռքում, շատ է ծանր դնելով ծախվում են այժմ: Մենք արդէն մի անգամ այդ մասին խօսելով, ասեցինք որ հայ երկրագործ ազգաբնակիչներն համար շատ վտանգաւոր կը լինէր ինքն հարուստ հայերը, օգուտ քաղելով Թիւրքաց շայաստանի հոգեւորի էականութիւնից, առնէին այդ հոգեւորը: Հարուստ հայեր, ինչի նա Թիւրքիացի թէ ռուսաստանցի, տիրապետելով շայաստանի հոգեւորի վրա, գուցէ աւելի կը հարստահարուէր: Բայց հայ բնիկ զիւղացուներ, քան թէ նոյն իսկ քիւրդ և Թիւրք բէկերը:

Աւելի կողմից լուրեր են տարածված իբր թէ Խորասանի մի քանի երկրներ, որինակ Գերմանիան, զիւրաւորութիւն ունեն ձեռք բերել շայաստանի հոգեւոր և գաղթեցնել այդտեղ իրանց անհոգ երկրագործ ժողովրդի կոշտիւնները:

Այդ վտանգին առաջն առնելու համար, որ սպառնում է Թիւրքաց շայաստանի անտեսական զրուծեանը, մեր կարծիքով Կ. Պոլսի հայերը պէտք է վաղօրոք հոգան, որպէս զի շայաստանի հոգեւորը չընկնէ կամ օտարներին, կամ նոյն իսկ հարուստ հայ հարստահարողների ձեռքը:

Եթէ կարելի է հիմնել Կ. Պոլսի մէջ մի բարեգործական, կամ մի ռուսաստանական ընկերութիւն, որի գրամատակցող զարգանքներն հիմնվում շայաստանի մէջ,—ի՞նչի չէր կարելի հիմնել մի տնտեսական ընկերութիւն, որ «Միացեալ ընկերութեան» պէս գումարներ հաւաքելով, հետզհետէ հոգեւոր Թիւրքաց շայաստանում և յանձնէր այդ գնած հոգեւոր հայ երկրագործ ժողովրդին:

Մենք դարձեալ յիշեցնում ենք այդտեղ այն օրինակը, որ քանի մի անգամ բերեցինք «Մշակի» մէջ, թէ ինչպէս Եւրոպայի մի քանի տեղերում անհոգ բանուր կամ երկրագործ գոտակարգը հոգի և անշարժ կայքերի սեփականատէր է դառնում շուրջով բարեգործական-անտեսական ընկերութիւնների կամ անհոգ կապիտալիստների:

Մի գետին է առնում մի ընկերութիւն, կամ մի հարուստ ֆաբրիկան, բաժանում է այդ գետինը կոորդինների վրա, շինում է իւրաքանչիւր կոորդին վրա փողբիկ, բանուր

ընտանիքի համար յարմարեցրած մի տուն, գրում է տան առջև մի պարտեզ և վարձով է տալիս այդ ամբողջ գետինը, իր անով և պարտեզով մի բանուր ընտանիքին, այն պայմանով, որ տարեկան վարձի մի մաս հաշվի, որպէս կապիտալի հանգչում, այնպէս որ մի յայտնի ժամանակամիջոցից, տաս, տասն և հիշող, կամ քսան տարուց յետոյ, տիրոջը միմիայն տարեկան յայտնի վարձ վճարելով բանուրը դառնում է հոգի և տան սեփականատէր:

Նոյն պրինցիպը կարելի էր դրած դնել և այն անտեսական ընկերութեան վերաբերութեամբ, որ մենք առաջարկում ենք Կ. Պոլսիցիներին հիմնել շայաստանի ծախվող հոգեւոր ձեռք բերելու և հայ երկրագործ ժողովրդին բաժանելու համար:

Տնտեսական ընկերութիւնը, «Միացեալ» և «Սովկոց» ընկերութիւնների նման գիցուք կը հաւաքէ նուիրատուութեամբ մի յայտնի գումար: Այդ գումարով նա կառնէր հոգեւոր շայաստանում և կը տայ արէն-գայով (կապով) այդ հոգեւոր հայ երկրագործ ժողովրդին (քրիստոնէայ թէ մահմետական անխոր), այն պայմանով միայն, որ արէնգայի վարձի մի մաս, որ կը տրվի իւրաքանչիւր տարի ընկերութեանը, հանգչնի որքան կարելի է կարճ ժամանակամիջոցից յետոյ և մայր-պարտքը, այնպէս որ

միմիայն տարեկան թիւթե վարձ վճարելով ընկերութեանը՝ զիւղացին յայտնի ժամանակամիջոցից յետոյ կը դառնայ հոգի իրաւասար սեփականատէր: Մինչ ստացված արէնգական վճարով, ընկերութիւնը նորից կը գնի մի այլ գետին և կը ծախի նրան մի օրիշ զիւղացու կամ զիւղական ընկերութեան վրա և այլն այդպէս շարունակաբար....

Առաջարկում ենք Կ. Պոլսի հայ երկրատարազութեանը կշռել մեր պրօէկտը, մշակել ընկերութեան կանոնադրութիւնը և հիմնել այդ ամենակարեւոր անտեսական ընկերութիւնը: Գրանով բացի հայերին նըրանցից իրան մայրենի հոգեւոր զարմեցուց, կը հաստատվի համընթացութեան և սիրոյ կապ հայաստանցի քրիստոնէայ և մահմետական աշխատասէր, երկրագործ, նստակեաց ազգաբնակիչներն մէջ:

Իսկ այդ ընկերութեան նուիրատուութիւնների մէջ նոյնքան և գուցէ աւելի եռանդով կը մասնակցեն ամբողջ աշխարհի հայերը, ինչպէս մասնակցեցին «Միացեալ» և «Սովկոց» ընկերութիւնների մէջ:

Նոյն իսկ այժմեան սովկոց մասնագործը մշակելով այդ նոր պրոգրամը, կարող էր կերպարանափոխվել այդ «Տնտեսական» ընկերութեան մէջ:

Գ. Ա.

ԴԱՒԻԹ ԲԵԿ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՅ
(1722—1728)

Ժ.Գ.

Հետեւեալ օրվայ առաւօտեան պահուն, Աւրամադ-Աուլի խանը, մի խումբ թիկնապահ ձիաւորներով, բերդի ներքի կողմից, վազվազում էր պարսկական մօտով, քննում էր աշտարակները, նայում էր նշանաւոր դիրքերին, կարգադրութիւններ էր անում, պատուէրներ ու հրամաններ էր տալիս:

Բերդը բոլորած էր ամուր, բարձր չընկալարաւորով բացի դրանից, նա ունէր բնական ամրութիւններ ևս. մի կողմում խոր անդունդի նման ձգվում էր մի վիհ, որի միջով անցնում էր Հալիճի գետը, միւս կողմում, բարձրանում էին սրածայր լեռներ: Շրջապարիսպը իւրաքանչիւր քսան քալ ճեղքաւորութեան վրա ունէր աշտարակներ, որոնց վերին մասը վերջանում էր ժանիքների նման առաւմաւոր բարձրութիւններով: Այդ բարձրութիւնների ետեւում շարված էին զինուորներ, և հրացանների ծայրերը դնելով վերնապարսպի մէջ բացված ծակերում, սպասում էին: Նրանք թաքնված էին աշտարակների ժանիքների ետեւում, որ ծառայում էին նրանց որպէս պատսպարան:

Մի քանի նշանաւոր դիրքերի վրա դրած էին փողբիկ թողանձներ, որոնց դամբուրակներ են կոչւում, և հարկաւորած ժամանակ, ուղտերի մէջքի վրա կապելով, շատ հեշտութեամբ կարելի էր մի տեղից միւս տեղ փոխադրել: Բերդի շուրջը պատուոյ ահապին խրամը լցրած էր ջրով: Բոլոր կամուրջները քանդված էին, պահվում էր մէկը միայն հաղորդակցութեամբ գրանի հետ առաւմաւորական պահպանելու համար, մինչև թշնամու մօտենալը:

—Ես այդ անհաւատներին ցոյց կը տամ թէ ինչ է նշանակում պաշարել իմ բերդը, ասաց խանը կատաղութեամբ, և դիտակը դնելով աչ-

քերին, սկսեց վերնաբերդի բարձրութիւնից նայել, արդեօք երևում էր թշնամին, թէ ոչ: Ոչինչ չէր երևում:

—Եթէ ծովերի աւազները զօրքեր դառնան, ձեր գործընկերն առջև կը փչվեն և փոշու նման օդի մէջ կը ցնդին, խան, պատասխանեցին չուղորդները, որ չընկալատել էին նրան:

Խանը միջահասակ մարդ էր. փառաւոր սև մօրուքը հասել էր մինչև գոտին: Այսօր ոտքից ցլուխ զինված էր նա, իր հպատակներին օրինակ տալու համար: Նա ցած իջաւ վերնաբերդից, կրկին նստեց իր ձին և զինեց զէպի մի այլ դիրք հետադուրէն համար թիկնապահ ձիաւորների բազմութիւնը հետեւէ նրան:

Ինքի մէջ տիրում էր սարսափելի խռովութիւն և իրարանցում: Գեռ չը լուսացած, բոլորը ոտքի վրա էին: Տղամարդիկը զինված էին պաշտպանվելու համար, կնիկները աներկ իրեղէնները թաղցնում էին յափշտակութիւնից զերծ պահելու համար: Ամեն կողմից լսելի էին լինում յուսահատական ձայներ, խառն աղաղակների և արտասուքի հետ:

Վաղորդեան ժամն էր թէև արեւ դեռ չէր ծագել, բայց այնքան լոյս էր, որ կարելի էր անարկաները փոքր հեռաւորութեան վրա որոշել: Շրջապա լեռները ծածկված էին թանձր մառախուղով: Հեռուից ոչինչ չէր տեսնվում:

Այդ միջոցին Գաւթի բէկի զօրքերը, զանազան գունդերի բաժանված, դժուարին, զարտուղի ճանապարհներով զիմում էին զէպի բերդը: Առաջապահներ մի խումբ, Բայինդուր իշխանի հրամանատարութեան ներքոյ, բաւական մօտեցել էր բերդին: Մի այլ խումբ, Միւթիկար սպարապետի հրամանի ներքոյ, մօտենում էր բերդին: Երրորդ ճանապարհով, ինքը Գաւթի բէկը Թորոս իշխանի հետ պահել էին իրանց ձեռքի տակ զէպի խաւ որ ուժը, որ բաղկացած էր երկու հազար հետակներին և երեք հարիւր ձիաւորներից:

Մինչև բերդը հասնելը, զանազան կէտերի վրա, թուրքերը ամրացրել էին մի քանի դիրքեր, որ թոյլ չը տան թշնամուն մօտենալ և պաշարել բերդը:

Այդ զրբերից մէկը գտնվում էր զէպի բեր-

դը տանող նեղ ճանապարհի վրա և բոլորից ամուրն էր: Երկու լայնահատ բլուրներ, երկու հսկայական սիւների նման, բռնել էին նեղ ճանապարհի աջ և ձախ կողմերը, թողնելով իրանց մէջ տեղում մի նեղ և երկայն կիրճ: Այդ կիրճից պէտք է անցնէր բէկի զօրքը, բերդին մօտենալու համար:

Բայինդուր իշխանը, առաջապահ խումբերից մէկի հրամանատարը, զիմում էր ուղիղ զէպի կիրճը: Նրա հետ էր հալիճիցի մէլիք-Փարսա-դանը: Երբ մօտեցան, նա դարձաւ զէպի մէլիքը, ասելով.

—Եթի, մէլիք, այսօր պարսից թագաւորի բաթմանը զլիճը այդ անպիտանների զլինին մի խաղ պիտի խաղայ:

—Ի՞նչ խաղ, հարցրեց մէլիքը ժպտալով:

—Մի աշխարհի խաղ, որ իրանց կեանքում տեսած չը լինեն, պատասխանեց պարսից թագաւորի բաթման զլիճը: Իր սովորական եղաւորի բաթման զլիճը իր սովորական եղաւորի բաթման զլիճը: Անպիտանները վատ տեղ են բռնել, եթէ այդ նեղ կիրճի մէջ մտնելու լինինք, մեզ կը խեղդեն, իսկ եթէ նրանց գտնված բարձրութեան վրա գնանք, վերինց մեզ լուր կը քօթկեն:

—Պէտք է մի հարց դրած դնել, որ նրանք բերդի լուրերի գազաթից ցած իջնէին: Ներքեւում աւելի հեշտ կը լինէր նրանց ջարդել:

—Ի՞նչ հարցով կարելի է ցած բերել, հարցրեց մէլիքը:

—Ահա ինչ հարցով. դրանք հաւի խեղք ունեն, «քիչ» անես, կը փախչեն, «չու-չու» անես, կը մօտենան: Հարկաւոր է սկզբում մի թիկնա յարձակում գործել, երբ նրանք կընդդիմանան, պէտք է կամաց-կամաց խոյս տալ և ապա փախուստ ձեռնարկել: Այդ ժամանակ նրանք մեր ետեւից ընկնելու համար կիջնեն իրանց բարձրութիւններից, և տափարակի վրա մենք նրանց հնգուցը կը կարգանք...

—Փորձենք... ասաց մէլիքը, և Բայինդուր իշխանի հետ իրանց ձեռքի տակ եղած խումբը երկու մաս բաժանելով, երկու կողմից սկսեցին զիմել զէպի կիրճի աջ և ձախ կողմերում գտնված բարձրութիւնները, որ ծածկված էին թուրք հրացանակներով:

Զուռնայի և գաւուլի ձայնը տուեց յարձակման առաջին նշանը: Չը նայելով, որ հայ զինուորներին հրամայված էր ձեռնադր միայն յարձակում գործել, բայց այդ թուրքի արեան ծարաւի քաջերը, «կեցցէ Գաւթի բէկ» գոռաւով, առաջ մղվեցան, կամենում էին սար ու ձոր ոտքի տակ տալ և իրանց վրէժը առնել: Նրանք զինված էին հրացաններով, նիզակներով և խէն-ջարներով: Բոլորի թիւը հազար հոգի էր, հինգ հարիւր Բայինդուր իշխանի հրամանի ներքոյ, հինգ հարիւր ևս մէլիք Փարսադանի հրամանի ներքոյ: Բայինդուր իշխանը, իր խումբի առաջն անցած, զիմում էր զէպի կիրճի աջ կողմի բարձրութիւնը, իսկ մէլիք Փարսադանը ձախ կողմի բարձրութիւնը: Զուռնայի գաղթները սաստիկ ուղղաձիգ էր. հայոց զինուորները երբեմն կատուի նման ճանկատելով ապստամբները, երբեմն օձի նման սողալով մացառների միջով, իսկ երբեմն զազանների նման ոտուկները դուրս ծելով խորին խրամանների վրայով, առաջ էին խաղում: Վերինց թուրքերի հրացանները որոտում էին, բայց դեռ այնքան տարածութիւն կար, որ գնդակները չէին հասնում: Հայերը չէին պատասխանում, երբեմն միայն արձակում էին իրանց հրացանները օդի մէջ:

Արեւ ծագեց, բայց ճառագայթներ դեռ չէին երևում: Թանձր մառախուղը պատել էր հորիզոնը, սար, դաշտ, հովիտ կորած էին մթին մուլլի մէջ:

—Գալլը ամպ օր կուղէ, գողը մութ գիշեր... մտածեց պարսից թագաւորի բաթման զլիճը:

—Այդ մառախուղից կարելի է օգուտ քաղել... Թաւ յօնքերի տակ թաքնված խոյսը աչքերը առիւծի նման դարձրեց նա զէպի իր շուրջը:

Մառախուղը հեռացնել թանձրանում էր, և կարծես, ձիւնի պէս սպիտակ, փխրուն լեռներ կուտակվում էին մինը միւսի վրա: Եղանակի այդպիսի փոփոխութիւնը շայաստանում յատուկ է Սիւնեայ աշխարհին միայն. յանկարծ ամենապարզ օրը ընդունում է մառախլապատ մթնոլորդ:

Եղանակի փոփոխութեան համեմատ Բայինդուր իշխանը փոխեց և իր գործողութեան ծրա-

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 1 յունիսի

Մեր հասարակութեան ցածր դասով հետաքրքրվող չը կայ, նրա կեանքը, ներքին կազմակերպությունը, տնտեսական դրությունը, մի խօսքով նրա բոլորակ դասերը քննող, զարմանալու կարևոր միջոցները ցայց տուող չը կայ։ Ամենքը խորշում են նրանից, մոռանալով որ հասարակական կեանքում գործողների մեծամասնությունը այդ տգետ և բարոյապես ու նիւթապէս խեղճ ու աղքատ դասի արտադրությունն է... Հենց այս է պատճառը, որ մենք հրաւիրում ենք մեր լրագրիչներին պատուելի թղթակիցներին, փոխանակ մանր մուշը վէճերի, անձնական նեղ և սահմանափակ հայրենիքի ետեղից ընկնելու, սրան նրան պարտադրելու, արան ներքին վարկը վայր գցելու, ծանոթանալ ստորին դասակարգի, նրա բազմադիմի պետքերի հետ, քննել նրան և լուսարանել նրա կեանքի մոթ կողմերը տեղական մամուլի միջնորդութեամբ, միջոց տալ մամուլի և հասարակութեան ներկայացուցիչներին խորհուրդ, գրելու, քննելու նրանց արտայայտած մտքերի իրաւացի կամ անիրաւ լինելը և ծանօթ լինելով ժողովրդի իսկապէս նրա ստորին դասակարգի ցաւերի և վէրքերի հետ, ըստ այնմ գործել և դարման տանել նրան։

Այս անգամ մենք վերցնում ենք այդ դասակարգի մի որոշեալ չըջանք.—մշակները։

Ոչ ոք մեզանում, մինչև հիմայ, չէ հետաքրքրվել հասարակութեան այս դասով, որ իր քանակութեամբ կազմում է նրա մի պատկառելի մասը։ Ոչ մէկը մեր լրագրիչներից ուշադրութեան չէ արժանացրել այս դասակարգը, ոչ մէկը չէ հետաքրքրվել նրանով, կարծես նա հասարակութեան խորթ անդամ լինէր...

Իւրաքանչիւր տարի հարիւրաւոր խմբերով քանի մի հազար հողի այդ թշուառ արարածներին, ոչինչի տեղ չը գնելով երկար ճանապարհի անտանելի նեղությունները, խոնավում են թիֆլիսը, որ կազմել էր մէկը փարսաղանի հետ։

Նա թողնց այն կարգադրությունը, որով մտածում էր՝ սկզբում թեթև յարձակում գործել, յետոյ փախուստ ձեռնարկել, և թշնամուն հրապուրելով, իր բարձրությունից ցած իջնցնել։ Այդ բաւական կը զբաղեցնէր նրան։ Իշխանը սիրում էր գործի մէջ տեսնել շուտափոյթ վախճան։ Նա նկատեց, որ լեռան գագաթները մալլեցնել հեռագրեմէ դժուարեցանք էր դառնում։ Եթէ երկար շարունակվէր, զինուորները բոլորովին ուժեղանալ կը լինէին յոգնածությունից։ Միւս կողմից, տեսնում էր, որ բուրգները կողքերով ուղղակի գնալով, կարելի էր մի պոռոյտ գործել և անցնել կիրճի միւս կողմը։ Շուտապատուող մատախուղը հնար կը տար այդ պոռոյտը բոլորովին անկատելի կերպով կատարելու։ Անցնելով կիրճի միւս կողմը, նա կը վատտակէր երկու յաջողություններ, առաջինը, հայոց զինուորները ազատ կը մնային կիրճի մէջ մշտնջուր և թուրքերի գնտակակոծութեանը ենթարկվելուց, երկրորդ, նա թշնամուն կը թողնէր իր ետևում, երկու կրակի մէջ.— իրաւ և մէկը փարսաղանի զորքերի մէջ տեղում։

Նա կանչեց իր մօտ երեսնացի մէկ ոտքից կաղ Օհանէսին, որ իր թիկնապահների թւում էր գտնվում և յայտնի էր իր ճարպիկություններով։

—Տօ, կաղ սատանայ, մօտ եկ, ասաց նրան, հարցնելով.— դու իմանո՞ւմ ես, եթէ այդ ուղղութեամբ առաջ գնալու լինենք, որտեղ կը դուրս գանք։

Նա ձեռքով ցոյց տուեց ուղղությունը։

—Իմանում եմ, ուղիղ կը դուրս գանք կիրճի միւս կողմը, առանց նրա մէջ մտնելու, պատասխանեց կաղ թիկնապահը։— Բայց դրա համար պէտք է ահազին պոռոյտ գործել։

—Իրաւ է, բայց այդ ահազին պոռոյտը մեզ կազատէ ժայռերի կուրծքը ճանկատեղուց և քարափների զլխից ցած գլորվելուց, որով շատ հեշտ կարելի է վիզը կտորել։

—Կարելի է, պատասխանեց կաղը, հաւանութիւն տալով։

—Այդ էլ կարելի է, որ մենք անցնելով կիրճի

լիւս, կովկասի մայր քաղաքը, նրա մտաւոր և նիւթական ոյժի կենտրոնը։

Նրանցից չափերը գալիս են ոչ միայն կովկասի հեռավոր անկիւններից՝ Հին-Նախիջևանից, Երևանից, Զանգեզուրից, Սուրմալուից, այլ և Պարսկաստանից, զխաւորապէս Սալմաստից և թիւրքաց-Հայաստանից։ Մշակների այս ահազին բազմությունը, որ ամեն տարի նշանաւոր տոկոսներով կրկնապատկւում է, պատկառում է զլիւսաւորապէս աղգարնակութեան մի ուրիշ դասին, որոնք բուրգն էլ երկրագործ են...

Ի՞նչն է ստիպում արդեօք այդ բազմությունը բարձի թողի անել իր հայրենիքը, տուն ու տեղը, ընտանիքը և նրա հազար ու մի հողերը, իր կալուածները ու գալ թիֆլիս կամ որ և է ուրիշ մեծ կամ փոքր կենտրոն մշակութիւն՝ բնականութեամբ անել, աչքի առաջ ունենալով հազար ու մի տանջանք, զրկանք և նեղություն...

Գուցէ ընթերցողը կը կարծի, թէ դրանք իրանց հայրենիքում չունեն ոչինչ ստացուածք, որով կարողանային ապահովել իրանց նիւթական գրուածքը։ Ոչ, նրանցից շատերը, իրանց հայրենիքում մեծամեծ կալուածների տէր են, ունեն քանի մի այգի, վարելահողեր, արօտներ և քանի մի տասնեակ, երբեմն հարիւրաւոր տաւար ու ոչխար։ Բայց և այնպէս նրանք աղքատ են՝ անկարող են իրանց հարկը տալ և ստիպված են մշակութիւն՝ բնական կրթութեամբ։

Գուցէ ընթերցողը զարմանալով կը հարցնէ, չմթխէ այդքան ստացուածք ունեցողը աղքատ կարող է լինել, մթխէ նա բնականութեան աստիճանին կարող է հասնել... Այո՛, կը պատասխանենք։

Գուցէ այդ անկարելի, անհաւատալի լինի մի ուրիշ տեղ, ուր ժողովուրդը գիտակցաբար կարողանում է օգուտ քաղել իր կալուածքից, ուր նրա արդիւնաբերութիւնները չեն կորչում, ուր միջոց կայ նրանցից օգուտ քաղելու, ուր կայ անտեսադիտութիւն, ուրեմն և տնտեսական ապահովութիւն։

Սակայն թէ Պարսկաստանը, թէ թիւրքաց-Հայաստանը և թէ նոյն իսկ կովկասը ժողովրդին չեն տալիս միջոց գիւրութեամբ օգուտ քաղելու իր ստացուածքից, երկրագործը ստիպված

է միւս կողմը, թշնամուն կը բռնենք երկու կրակի մէջ։

—Կարելի է, եթէ նրանք մեր շարժումը չը նկատեն։

—Ուզում ես ասել, մեր առաջը կը կտրեն, կաշխատեն մեր ընթացքը արգելել։—Այդ աւելի լաւ, մենք էլ հենց այդ ենք ցանկանում, որ նրանք ցած իջնեն իրանց բարձրություններից։ Բայց ես կարող եմ տալու և երկու առաքեալներին և երեք հարիւր վաթսուս ու վեց հարիւր պետների անունով քեզ հաւատացնել, որ նրանք չեն տեսնի մեր շարժումը։ Տեսնում ես մառախուղը, այժմ աւելի ու աւելի մօտայ գոյն է ստանում։

Թիկնապահը նայեց իր չուրջը, և իրաւ, սպիտակ մառախուղը այժմ սկսել էր մոխրագոյն ամպերի կերպարանք ստանալ։

—Սպէ, բոլորը գիտեն թէ ինչու համար քեզ հետ խօսեցի, յառաջ տարաւ իշխանը։—Որ քեզ հասկացնում իմ փառաւորութիւնը, իս անա այդ ուղղութեամբ պէտք է առաջ գնամ։ Իսկոյն կը վազեմ մէկը փարսաղանի մօտ, կը յայտնեմ իմ միտքը։ Հասկացա՞ր։

—Հասկացա՞ր... պատասխանեց կաղը և պատրաստվեցաւ ճանապարհ ընկնելու։

—Դէ, իմ քաջ, չուտով, խրախուսեց նրան իշխանը։—Գու քո կաղ ոտքով դարձեալ իմ թիկնապահների մէջ ամենից աւելի սրազաւազն ես։ Իմ կողմից կը յայտնեմ մէկը, որ իր տեղում անշարժ մնայ, մի քանի ժամից յետոյ թշնամին իմ ու նրա մէջտեղում կը լինի, այն ժամանակ պէտք է խեղդել երկու կողմից։

Կաղ թիկնապահը սատանայի նման անհրեւութեամբ ասաց։

Իշխանը իր ձեռքի տակ գտնված խուճիկից չորս հարիւր հողի իր հետ վեր առնելով, զինաց զէպի ընտրած ուղղութիւնը, իսկ հարիւր հողի թողնց առաջվայ տեղում, որ զբաղեցնէր թշնամուն, շարունակելով հրացանաձգութիւնը, որպէս զի կարծէր տան, թէ ամբողջ գործը այնտեղ է գտնվում։

Իշխանի ընտրած ուղղութեամբ, որպէս կարծում էր նա, այնքան հեշտ չէր անցնել։

է մինչև օրս իր նահապետական եղանակով մշակել իր կալուածները։ Նա պէտք է պահէ, կերակրի քանի մի զոյգ եղ և գոմէշ, որպէս զի դրանց և նահապետական գութանի կամ չուրթի միջնորդութեամբ վարի իր կալուածները՝ վարելահողերը, որ երբեմն, եթէ կալուածքը մեծ է, շարքեր են ու ամրանքներ է քաշում, պէտք է ցանի, տափանի, չրի նոյն նահապետական եղանակներով։ Գալիս է հնձի ժամանակը, այդ ահազին տարածութեամբ արտերը հնձելը մի կամ մի քանի հողու բան չէ, կարեւորութիւն է զըգացվում մի քանի տասնեակ մշակների, երկրագործը պէտք է այդ բազմությունը իր հաշուով կերակրի և տալ բաւական նշանաւոր գութան իրեն վարձ, այնուհետև բնական կրթութեամբ իրով այդ բոլորը պէտք է հաւաքել մի տեղ զինդ և ապա կարելի, որ առնուազ 2 շաբաթից մի ամիս ու կէս տեւում է, գործիքների նստահապետականութեան պատճառաւ։

Վերջապէս զանազան նահապետական ծանր, եղանակներով, որոնց մի առ մի թուելը ծանծաղուցիչ կը լինէր, ստացվում է երկրագործական արդիւնաբերութիւնը և ինչ, այս բոլոր տաժանելի աշխատանքից յետոյ նա ստիպված է կամ իր շտեմարաններում միջերկրով փոխել այդ արիւնքորտնքով ձեռք բերած արդիւնքը և կամ վաճառել շատ չինչ գնով... որովհետև գիւղացին միջոց չունի իր արդիւնաբերութիւնը դուրս տանելու և պատշաճաւոր գնով վաճառելու։

Այս բոլորից վերջը երկրագործը պէտք է ընկնի պարտքի տակ... էլ ինչպէս նա երկրագործութիւն անի, երբ չանի տեղ վաճառում է, նա ակամայ պէտք է բնական կրթութեամբ...

Ահա ինչ պատճառներից ստիպված այդ երկրագործը բազմությունը իր ազնիւ պարապմունքը թողած՝ զիւրում է քաղաքները։ Ինչպէս չը համաձայնեւ այստեղ «Մշակի» խմբագրի և պ. Նիկողոսեանի հետ... ով մտածեց արդեօք թեթևաշունչ երկրագործը դասի այս սարսափելի դրութիւնը, ով մտածեց նահապետական գործիքների տեղ նոր, աւելի կատարելագործված գործիքների հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։

Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

ութեան հետ ծանոթացնել երկրագործը դասը... ոչ ոք։ Մեր մէջ անդադար կազմվում են զանազան ընկերություններ «Լոյս» տարածելու, բայց ոչ երբէք մի ընկերութիւն, որ ժողովրդի երկրագործ

դասին դիւրութեամբ տար նրա աշխատանքի եղանակի մէջ, ձրի կամ արժան գնով բաժանէր նրան երկրագործական նոր կատարելագործված գործիքներ, որ սովորեցնէր նրան երկրորդ արդիւնաբերելու նոր, դիւրին ու կատարելագործված եղանակներ։

Նահապետական պարզ երկրագործը, զխաւորապէս նրա մատաղ սերունդը 15—30 տարեկան հասակի, գնալով քաղաք, գործ ունենալով նրա բարոյապէս փչացած շրջանների հետ, ինքն էլ, բոլորովին մոռանում է իր նահապետական պարզութիւնը, իր անցեալը, ու ենթարկվում է քաղաքի վատ, անբարոյական կեանքին ու ապականվում է բարոյապէս։

Այնուհետև շարունակելով իր բեռնակրութիւնը, եթէ յաջողվէր նրան կենդանի մնալ, նա քանի մի տարուց յետոյ դառնում է իր հայրենիքը, թաթախված անբարոյականութեան մէջ, երեսակայեք, թէ ինչ աղքեցութիւն պէտք է ունենայ նա այնուհետև զեռ նահապետական պարզութեան մէջ մնացած գիւղական հասարակութեան վրա... նրան անկարելի է այնուհետև ապրել իրեն շրջապատող տարրի մէջ, նա ստիպված է կրկին զիւնել թիֆլիս կամ մի այլ կենտրոն, որովհետև այդտեղի տնտեսական կեանքը ձգում, քարշում է նրան զէպի ինքը, նրան այնուհետև անտանելի է մնալ գիւղում, ուր ոչինչ չէ համապատասխանում նրան. նա սովորել է քաղաքային անբարոյական կեանքին... թէ ինչ հետևանքներ ունի այս, ընթերցողին ենք թողնում մտածել։

Լեւոնտէլ

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Սերբիայի ներկայացուցիչը բանակցութիւններ է սկսել գերմանական կառավարութեան հետ առեւտրական դաշնագրի մասին։ Իշխան Բիւմարիկի առաջարկու

կուիւ ժամանակ կարող էր ուրիշներին ահաճութիւն պատճառել, աղղեց ծերունի զօրապետի մէջ մի ներքին ուրախութիւն։ Նրա զէպի կնճիռները ցնցվեցան և ժպիտի նման մի բան փայլեց խորին աչքերի մէջ։ Այդ միջոցին յայտնվեցաւ կաղ Օհանէսը և հաղորդեց նրան Բայնդուր իշխանի պատուէրները։

—Կուիւ ժամանակ այսպիսի հաստատ և անփոփոխ որոշումները շատ անգամ կարող են վնասակար հետևանք ունենալ, պատասխանեց նա իր սովորական հանդարտութեամբ։—Պէտք է յարմարվել հանգամանքների և պայմանների փոփոխութեան հետ։ Նա հրամայում է ինձ իմ տեղում անշարժ մնալ, բայց դուք ինչ կախք այդ անձրեւին։

—Անձրեւին ես ոչինչ ասել չեմ կարող, պատասխանեց կաղ պատգամաբերը ծիծաղելով։— Նա իր քէֆը ուզածի չափ, որքան կամենայ, այնքան էլ կը գայ։

—(Այո՛, որքան կամենայ, այնքան կը գայ) ասաց ծերունի զօրապետը նոյնպէս ծիծաղելով։— Բայց ես այդ միջին ամպերից գուշակում եմ, որ երկար կը գայ։ Մանր անձրեւները մեր երկրում չուտով չեն դադարում։ Եւ այդ անձրեւի հետ կապված է մեր յաջողութիւնը...

—Այսինքն, չուտով ամենքս թրջված հաւ կը գառնանք...

—Ես կրկնում եմ, որ այդ անձրեւի հետ կապված է մեր յաջողութիւնը։ Այդ կարելի է վրձնել միայն համարել։ Գու զխոսեմ, որ թուրքերը զինված են այնպիսի հրացաններով, որ վառվում են փրկմանիւրով (ֆիրիւ)։ Անձրեւ անպատճառ կը թրջէ փրկմանիւրը և ոչ մի հրացան արձակել չեն կարող։ Իսկ մեր մարդիկ ունեն գեղեցիկ կայծահանաւոր հրացաններ, որ անձրեւից շատ չեն վախենում։ Այժմ կարելի է համարձակ յարձակում գործել և մի քանի ժամից յետոյ բոլոր թուրքերին իրանց բարձրութիւններից կը թափենք ձորի մէջ։

(Կը շարունակվի)